כשם שפרצופיהם שונים כך דעותיהם שונות

בסודשיח

בס"ד ■ יום רביעי ■ פרשת פנחס ■ י"ד תמוז ה'תשע"ו ■ 20.07.2016 ■ גליון מס' 386

תפוצה לכל קהילות ישראל

פרשת פנחס

בקנאו את קנאתי

/ הרב יעקב הלוי פילבר

היחס לקנאות הוא דו ערכי, מצד אחד אנו משבחים אותה ומאידך אנו מגנים אותה, איך להבין את דו הערכיות הזו? בהריגת בני שכם נאמר: "ויקחו שני בני יעקב שמעון ולוי", שואל הנצי"ב: לכאורה המילה "שני" היא מיותרת, מה אנו לומדים מכך? ומסביר הנצי"ב: שאף על פי ששמעון ולוי היו מאוחדים במעשה, היו שונים במניע לקנאותם. האחד התעורר לקנאתו בבני שכם ממניעים אנושיים לקנא לכבוד אביו, וקנאה כזו לדעת הנצי"ב היא אש זרה, והאחד בא בדעת קנאת ה' בלי שום פניה ורצון, וקנאה כזו היא אש שלהבת י־ה - ומסיים שם הנצי"ב - ומכל מקום גם כאן יש להיזהר הרבה לכוון המקום והזמן, ובלא זה היא מקלקלת הרבה. ויעקב אבינו בתוכחתו (בפרשת ויחי) התייחס לשני המניעים הללו ולא הסכים לשניהם, גם לאש המעולה. מדברי הנצי"ב הללו משמע שאפילו קנאות שהיא לשם שמים גם בה צריך להיזהר, ואם כך איך נבין את קנאותו של פנחס, שלא זו בלבד שהתקבלה, אלא שהכתוב אפילו מציין אותה לשבח? ואפשר לומר שקנאות יש לה מקום רק כאשר היא הפתרון היחידי, כמו אצל פנחס שהמגיפה היתה בעיצומה ורק בהריגתו של זמרי היא תיעצר, במקרה כזה של אין ברירה חייבים לפעול ומיד. מה שאין כן אצל שמעון ולוי, קנאותם היתה לנקום ולהעניש, ולא היה כל דבר דחוף לעשותו מיד ללא התייעצות מוקדמת לפחות עם אביהם יעקב, כמו שהביא רש"י בפירושו מהמדרש (ב"ר): "נהגו עצמן שמעון ולוי כשאר אנשים שאינם בניו (של יעקב), שלא נטלו עצה הימנו". כי יעקב אביהם ראה את הדברים בהסתכלות רחבה יותר, כמו שאמר להם: "עכרתם אותי להבאישני ביושב הארץ בכנעני ובפריזי ואני מתי מספר ונאספו עלי והכוני ונשמדתי אני וביתי". לכן גם אם תגובתם של בניו היתה צודקת היא לא היתה חכמה.

לקנאות שיש עמה אלימות יש דינאמיקה והיא אינה נעצרת במקומה, בתנא דבי אליהו (פרק כח) מובא: "ולא ניתנה התורה אלא על מנת לקדש שמו הגדול - מכאן אמרו: ירחיק אדם עצמו מן הגזל, בין מן ישראל בין מן הגוי, ולא עוד אלא משום שכל הגונב מן הגוי לסוף הוא גונב מן הישראל . . . ואם הוא שופך דמים לעכו"ם לסוף הוא שופך דמים לישראל". תהליך כזה מוצאים אנו גם אצל שמעון ולוי, תחילה הם שפכו דמם של גויים, של אנשי שכם, אך שפיכות הדמים לא נעצרה שם אלא לבסוף הם היו נכונים לשפוך גם את דמו של יוסף, כמו שכתוב: "ויאמרו איש אל אחיו . . . ועתה לכו ונהרגהו" ועל כך אמרו במדרש (תנחומא ישן וישב יג): "ויאמרו איש אל אחיו - מי הם? שמעון ולוי".

קנאות יכולה להביא גם להתנשאות ולפריקת עול המביאות לאנרכיה, שמהם חשש יעקב אבינו כפי שביקש בברכתו לבניו: "בסודם אל תבוא נפשי" ופרש"י: "זה מעשה זמרי". "בקהלם אל תחד כבודי" פרש"י: "כשיקהיל קרח שהוא משבטו של לוי", הזכיר יעקב שני מעשים, אחד של בני לוי ואחד של בן שמעון, שגרמו לאנדרלמוסיה במחנה ישראל. וכנגד פריצת הגדר של זמרי (במדב"ר כא ג) עמד פנחס בקנאותו והיה מוכן אפילו לסכן את חייו לכבוד שמים והצלת ישראל כמו שאמרו (סנהדרין פב א): "שאם נהפך זמרי והרגו לפנחס אין נהרג עליו" ובמדרש אמרו: "דרש פנחס בעצמו: ומה אם סוס שהוא נותן נפשו ליום מלחמה, אפילו הוא מת נותן נפשו על בעליו, אני על קדושת שמו של הקב"ה על אחת כמה וכמה" (שמו"ר לג ה). ולא רק את חייו בעוה"ז סיכן פנחס אלא היה מוכן לוותר גם על העולם הבא שלו למען ישראל, כמו שביאר זאת ה'משך חכמה': "פנחס לא קנא רק לכבוד ה', אלא הפקיר את כל העולם הבא שלו וקנא לטובתן של ישראל, כמו שאמרו: 'ויעמוד פנחס ויפלל' - שעשה פלילות [התווכח] עם קונו ואמר: על אלה יהרגו כ"ד אלף מישראל". ואכן במעשה זמרי עמד פנחס על הגובה וזכה לברית כהונת עולם אבל לבסוף נכשל. וכבר אמרו שגדלותו של אדם נמדדת לא רק לפי הדברים הגדולים שהוא עושה, אלא גם לפי ההתייחסות שלו לדברים

■ עוד בעיתון ■

ניתן לעבור לכתבה הרצויה ע"י לחיצה על שמה.

יהושע כיורש משה
לראשונה עולה שמו של יהושע במלחמת עמלק, ברפידים, בטרם נתנה תורה בסיני. עמלק הופיע אז במפתיע, תקף את ישראל...
המשך בעמ' 2

תדיר ושאינו תדיר
בפרשתנו פינחס (במדבר כ"ח, כ"ג) כתוב: מלבד עולת הבוקר אשר לעולת התמיד תעשו את אלה....
המשך בעמ' 3

שוויית קיץ
מיני בר שהוא היחיד המאושר לשימוש בשבת הן במים הקרים והן במים החמים. יש חשש של חילול שבת בשימוש במכשיר הזה, זה קשור לכך שהמים מסתננים דרך סננים קודם כניסתם למכשיר...
המשך בעמ' 3

סיפור לשבת
"עוד בשנה זו תיפקדו"
בערבו של יום, לאחר תפילת ערבית וכל שיעורי התורה הקבועים, הסבו החסידים בבית-המדרש וגלגלו בסיפורי גדולה ומופת על רבותיהם לבית רוז'ין...
המשך בעמ' 6

שביבים
■ רבי אפרים אנקווה - ומעשי הניסים שנקשרו בדמותו
■ והנערה לא שעתה לאזהרה
המשך בעמ' 7

קטנים, כמו סבלו ומצוקתו של האדם הקטן, ודווקא במבחן הזה נכשל פנחס, שנמנע מללכת ולהתיר את נדרו של יפתח, וכל זה מפני שאמר: הוא יפתח צריך לי ואני אלך אצלו?! (ב"ר ס), ובגלל מחדלו זה אבדה בת יפתח.

יהושע כיורש משה

/ הרה"ח ד"ר מאיר גרוזמן*

"קח לך את יהושע בן נון" (כ"ז, י"ח)

לראשונה עולה שמו של יהושע במלחמת עמלק, ברפידים, בטרם נתנה תורה בסיני. עמלק הופיע אז במפתיע, תקף את ישראל ופתח נגדו במלחמה. משה פונה אל יהושע ומטיל דווקא עליו את ניהול המלחמה: "בחר לנו אנשים וצא הלחם בעמלק" (שמות י"ז, ט). השימוש במילה "לנו" במקום "לך" אומרת: "לי ולך", דהיינו: "השווהו לו" (רש"י), ומכאן עולה, כי משה ראה ביהושע, ורק ביהושע, איש נאמן, הראוי לתפקיד קשה ונועז זה. בחירה זו ביהושע אינה מקרית. אפשר שיהושע הוכיח את גדלותו ואת ייחודו במשך כל אותן שנים שבהן שירת את משה באהל. והלא כך מעידה התורה עליו: "ומשרתו יהושע בן נון נער, לא ימיש מתוך האוהל" (שם לג, יא). אין זה פלא, אפוא, אם משה מטיל על יהושע תפקיד כה נכבד וכה אחראי.

מסירות זו של יהושע למשה באה לידי ביטוי גם במעשה העגל. כאשר משה ירד מן ההר ושני לוחות העדות בידו, הוא פוגש ביהושע המספר לו: "קול ענות במחנה". משה - שהכיר מיד, שהבחנת יהושע אינה מדויקת - הגיב: "אין קול ענות גבורה ואין קול ענות חלושה, קול ענות אנוכי שומע" (שם ל"ב, י"ח). לאמור: אין הקולות הנשמעים ועולים מן המחנה קולות של ניצחון או כישלון, הקולות הם קולות של "חירופין וגידופין" (רש"י); ומכאן אתה למד, כבדרך אגב, כי יהושע נעדר מן המחנה בעת ההתארגנות ליצירת העגל, ולא נכח בחגיגת הפולחן סביבו. היכן, אם כן, הוא היה? עליך לומר, כי הוא נשאר במשך כל ארבעים הימים בתחתית ההר והמתין לרבו הנערץ, שירד מן השמים עם לוחות הברית (ראה אב"ע לפסוק י"ז), ויש, כאמור, בהמתנה זו משום הוכחה על היותו נאמן ומסור.

מערכת יחסים חיובית זו מתגלית פעם נוספת בפרשת המרגלים שנאמר: 'ויקרא משה להושע בן נון יהושע' - י־ה יושיעך מעצת מרגלים". יהושע היה היחיד שזכה בתפילתו. והיא מדברת בעד עצמה ומצביעה על יחסו של משה לתלמידו.

העם, מאידך גיסא, לא התייחס אל יהושע בכבוד הראוי לו ולא נשמע לדבריו. חכמינו מספרים, כי בלהט התסיסה המרדנית, שפרצה בעם עם תום דברי המרגלים, ניסה יהושע לדבר אל העם, להרגיעו ולהציג בפניו תמונה חיובית על ארץ ישראל, שונה מזו שהציגו חבריו, אך העם קרא אליו ברוגז: "דין ראש קטיעה ימלך?", דהיינו: מי שראשו קטוע, שאין לו בנים ליטול חלק בארץ, הוא ידבר בפנינו?(רש"י וסוטה ל"ה ע"א).

על אף זאת - על אף מערכת הידידות וההערכה ההדדית שבין הרב לתלמידו, לא חשב משה למנות את יהושע תחתיו כמנהיג וכממלא מקומו. כאשר ביקש משה בפרשתנו: "יפקוד הי א־לוהי הרוחות לכל בשר איש על העדה" (כ"ז, ט"ז) - לא שיער, שיהיה זה יהושע. הוא חשב, כי הגיעה השעה, שיעשה לביתו ויבקש למנות במקומו את אחד מבניו. אמר: "אם הבנות (בנות צלפחד) יורשות, בדין הוא שיירשו בני את כבודי", אך הקב"ה חשב אחרת: "א"ל הקב"ה 'נוצר תאנה יאכל פריה' - בניך ישבו להם ולא עסקו בתורה, יהושע - הרבה שירתך והרבה חלק לך כבוד, והוא היה משכים ומעריב בבית הוועד שלך; הוא היה מסדר את הספסלים והוא פורס את המחצלאות; הואיל והוא שירתך בכל כוחו, כדאי הוא שישמש את ישראל, שאינו מאבד שכרו" (במדבר רבה, כ"א, ט"ו).

לא ניתן לדעת מן המקורות, אם משה התאכזב לשמע תשובה זו, אך ברור הוא, שבכל הנוגע למינויו של יהושע, עשה משה את כל אשר נדרש בעין טובה ובנפש חפצה. הי אמר לו: "וסמכת את ידך עליו" - יד אחת, ואילו משה, שהיה "טוב־ עין", סמך את שתי ידיו עליו: "ויסמוך את ידיו עליו ויצוהו", כלשון רש"י: "והוא עשה בשתי ידיו, ועשאו ככלי מלא וגדוש, ומלאו חכמה בעין יפה".

באותו מעמד הורה ה' הוראה נוספת: "ולפני אלעזר הכהן יעמוד ושאל לו במשפט האורים לפני הי" (שם, כ"א). הוראה זו אומרת, לכאורה, כי סמכותו של יהושע - בהשוואה למשה - קטנה היא ותלויה בהוראותיו של הכהן הגדול, אך לדעת חכמים אין הדבר כן. כפיפותו לכהן הגדול לא באה אלא לפייס את משה על בקשתו, שהמנהיגות תישאר במשפחתו. "הרי שאלתך ששאלת, שאין הכבוד זז מבית אביך, שאף יהושע יהא צריך לאלעזר" (רש"י). לשון אחרת: "אמר לו הקב"ה, והלא בני אהרן אחיך כאילו הן בניך, ואף מי שאני מעמיד על ישראל ילך ויעמוד על פתחו של אלעזר" (ילקוט שמעוני). לאמור: רמתו של יהושע גבוהה דיה, וכמשה רבו אף הוא אינו נזקק לכהן הגדול, אך לצורך שימור ההגמונית המשפחתית ייאלץ יהושע לפנות אליו בשאלה ובעצה. ואכן, מאוחר יותר התברר, שיהושע לא נזקק לעמוד לפני אלעזר ולהיוועץ בו בצעדיו המנהיגותיים (ראה עירובין ס"ג ע"א), כי יהושע היה "מלא רוח חכמה" ובני ישראל נשמעו לו וצייתו להוראותיו: "וישמעו אליו בני ישראל ויעשו כאשר ציוה הי את משה" (דברים לד, ט). אז התברר, כי מנהיגותו של יהושע החלטית, וכי הוא ממלא את מקומו של משה בצורה הראויה.

* על פי שיחה בספרו עיונים בפרשת השבוע

תדיר ושאינו תדיר

/ הרה"ג גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א / מח"ס "גם אני אודך"

בפרשתנו פרשת פינחס (במדבר כ"ח, כ"ג) כתוב: מלבד עולת הבוקר אשר לעולת התמיד תעשו את אלה.

בספר מרפסין איגרי בפרשתנו, הקשו בזה"ל: הלכה מפורסמת היא, שכשמזמנים בפני אדם שתי מצוות, האחת תדירה, והשניה פחות תדירה - "תדיר ושאינו תדיר - תדיר קודם". כלל זה נלמד בגמרא במסכת זבחים (פ"ט ע"א) מהפסוק שלפנינו: "מלבד עולת הבוקר אשר לעולת התמיד תעשו את אלה", כלומר, קורבן התמיד היה קרב בבית המקדש קודם לקרבן המוסף, וזאת משום שהקרבתו תדירה יותר מהקרבת קרבן המוסף.

קשה: בתפילת מנחה בשבת, קודם קוראים בתורה, ורק לאחר מכן מתפללים תפילת שמונה עשרה. מדוע שלא נתפלל קודם לקריאת התורה, הרי התפילה תדירה, ומצויה יותר מקריאת התורה?

קושיה נוספת: ישנם הנוהגים ליטול לולב בחג הסוכות בבוקר השכם, קודם לתפילה (עיין אגרות משה אורח חיים חלק ד' סימן צ"ט). הכיצד, הלא "תדיר ושאינו תדיר - תדיר קודם", כיצד מתיישבת הלכה זו עם מנהג קדום זה? עכ"ל.

א) תירצו בשם ה"עמק ברכה" שאמנם תפילת שמונה עשרה תדירה יותר מקריאת התורה, אך יתכן שקריאת התורה "מקודשת" יותר מתפילת שמונה עשרה". משכך, עומדות בפנינו שתי מצוות שקולות מחמת מעלותיהן, האחת "תדירה", ואילו השניה "מקודשת". במצב שכזה אין דין קדימה לאף אחת מהמצוות. ובכל זאת אנו מאחרים את תפילת שמונה עשרה כדי להסמיכה לשקיעת החמה, כמבואר בגמרא בברכות (כ"ט ע"ב).

באופן זה ניתן גם ליישב את הקושיה מנטילת הלולב קודם התפילה; אמנם התפילה תדירה יותר מנטילת הלולב, אך יתכן שמצוות לולב מקודשת יותר מהתפילה, היות וחיובה של מצות לולב ביום הראשון הוא מן התורה, ואילו חיובה של מצות תפילה התדירה יותר, הוא מדרבנן בלבד. משכך, שתי המצוות הללו שקולות ביניהם מפני המעלה המיוחדת שיש לכל אחת ואחת, אשר על כן יכול להקדים כפי רצונו.

ב) עוד תירץ שם הרב חיים כהן שליט"א על הקושיה השניה, וז"ל: גם במצות נטילת לולב יש במקצת את ענין התפילה, שהרי הנענועים נועדו לעצור רוחות רעות וטללים רעים, על כן ניתן להקדים את נטילת הלולב לתפילת שחרית.

ג) עוד תירץ שם הרב שלמה שנקר שליט"א על הקושיה השניה, וז"ל: מכיון שיש שכתבו שראוי ליטול את ארבעת המינים בסוכה (עיין מגן אברהם אורח חיים סימן תרנ"ב ס"ק ג' בשם השל"ה), נהגו ליטול את ארבעת המינים גם קודם התפילה.

הטעם לכך, מפני שאם ימתינו עם נטילת ארבעת המינים עד שעת התפילה עצמה, עלול להיגרם לציבור טורח רב והמתנה מרובה אם כל הקהל יעשה את דרכו לעבר הסוכה - בעיצומה של התפילה - כדי ליטול שם את ארבעת המינים. מסיבה זו, הותר ליטול את ארבעת המינים בסוכה, אף קודם לתפילת שחרית. ■

שו"ת קיץ
הרב שבתי יגל / הכולל הקהילתי רעננה

לשאלת רבים: לאחרונה שקלנו לקנות מכשיר 'מיני בר' עבור המטבח הביתי שלנו, שיחסוך לנו את הצורך לסחוב שישיות של מים מהמכולת השכונתית, ובעקבות פרסומות חוזרות ונשנות ברדיו, אודות מכשיר מיני בר הנקרא 'נועם 1' של חברת 'אפיקים' שהוא המיני הבר היחיד המאושר לשימוש בשבת הן במים הקרים והן במים החמים, רכשנו מכשיר כזה, מתוך תקווה שמעתה יהיו לנו מים צלולים קרים וחמים זמינים בכל עת ובכל שעה הן בימות החול והן בשבת.

ואכן, מאז הרכישה - לפני מספר שבועות, אנו מרוצים מאוד, המכשיר מהודר ומעוצב, ואנו נהנים ממים קרים וחמים גם בשבת וגם בימות החול, ללא צורך להרתיח קומקום, או לסחוב שישיות מים.

אלא שממש בשבוע האחרון, התברר לנו כי על אף ההצהרות של החברה כי המכשיר מאושר לשימוש בשבת, יש חשש של חילול שבת מהתורה בשימוש במכשיר הזה, אנו מבינים כי זה קשור לכך שהמים מסתננים דרך סננים קודם כניסתם למכשיר. היש אמת בדבר? אם כן אז למה מספרים לנו שמותר להשתמש במכשיר בשבת? מה קורה כאן? אנו ממש מבולבלים ונשמח אם הרב יוכל להאיר את עיננו בנידון זה כי הוא נידון הנוגע לרבים.

תשובה: אכן, רבים נבוכים בדבר, ופונים בשאלות אודות כך, ואסביר את השתלשלות הדברים ואת המסקנות העולות למעשה.

בשימוש במכשיר 'מיני בר' בשבת עלולות להתעורר כמה שאלות הלכתיות והן:

א) **הפעלת המדחס:** כשאני צורך מים קרים מתוך המיכל שיש במכשיר, נכנסים מים מצינור המים אל המכל שבמכשיר, וחיישן הנמצא שם חש בשינוי הטמפרטורה (כלפי מעלה) ומפעיל את המדחס כדי שיקרר שוב את המים שבמיכל לטמפרטורה הרצויה (בדרך כלל כ-5 מעלות צלזיוס) כדי שבפעם הבאה שיבואו למזוג מים קרים מהמכשיר המים אכן יהיו קרים, ונמצא שעל ידי מזיגת המים אני עלול להשפיע ולמהר את פעולת המדחס.

ב) **פעולות חשמליות:** אם מדובר במכשיר מיני בר שלחצני המזיגה, אינם מכניים אלא דיגיטליים, הרי שבוודאי יש בעיה

למזוג מים בשבת משום הפעולה הדיגיטלית הנפעלת (ופעמים שנדלקים אורות על ידי השימוש)

ג) **שינויים במסך התצוגה:** כמו כן מזיגת מים עלולה להשפיע על התצוגה שבמסך, כגון צג החיווי המראה לנו מהי טמפרטורת המים כעת.

ד) **בישול:** מלבד כל הנ"ל בשימוש במים החמים בשבת יש איסור של מלאכת מבשל, משום שבזמן שנמזגים מים חמים מהמכשיר, אוטומטית נכנסים מים קרים מצינור המים אל המיכל שבו שוהים המים החמים ומתבשלים שם ויש בכך איסור של מלאכת מבשל.

כדי להתגבר על בעיות אלו, פתחו אנשי חברת 'אפיקים' מיני בר 'נועם 1' המתגבר על כל הבעיות הללו ללא שום חשש, והיינו שקודם השבת מעבירים את המכשיר למצב שבת, ואז גוף החימום (של המים החמים) ומנוע הקירור (של המים הקרים) פועלים במרווחים קבועים של זמן ללא כל יכולת השפעה מכמות המים הנשפכת מהמיכל או נכנסת אל המיכל, כמו כן אין שום פעולה דיגיטלית (הלחצנים מכניים) מסך התצוגה נכבה ואינו פועל, וכדי לפתור את בעיית מלאכת הבישול בכניסת המים הקרים, עשו את המכשיר בצורה כזו שיש בו מיכל של כ-7 ליטר, וכשמעבירים את המכשיר ל'מצב שבת' המכשיר מרתיח את המים הללו שבמיכל, ואינו מאפשר כניסת מים חדשים אל המיכל, חום המים נשמר על ידי גוף החימום הפועל בצורה קבועה (כמו שפועל כל מיחם המאושר לשימוש בשבת) וכך יש 7 ליטר של מים חמים שאפשר לצרוך אותם בשבת[א].

אלא שלמכשירים הללו יש גם סננים, שתפקידם לסנן את המים קודם שיכנסו אל המכשיר, ויש לדון האם יש חשש מלאכת 'בורר' בשבת בשימוש במכשירים הללו.

והרב הגאון אופיר מלכא שליט"א[ב] בדק וחקר, מדד והשווה, והעלה שיש לחלק בין שני סוגי מערכות סננים, בין סנן בגב המכשיר, לבין מערכת סננים הנמצאת מתחת לכיור וכפי שיבואר לקמן.

כשמדובר על מערכת סננים הנמצאת מתחת לכיור, **ודעתו של האדם על סינון המים**, אז אכן אין מנוס אלא מלומר שאכן יש חשש של חילול שבת מהתורה בשימוש **במים הקרים** במיני בר הזה בשבת, וזאת משום 'מלאכת בורר', ואילו כשמדובר על סנן בגב המכשיר יש יותר מקום להקל וכפי שיבואר לקמן.

הנה, סוגיית סינון המים בשבת אינה חדשה, וכבר דנו הפוסקים האם מותר לסנן את המים בשבת מבלי להיכשל במלאכת בורר בשבת, והרי כמעט בכל מקום יש סנן כזה או אחר, בראש הברז ישנו סנן, ישנם קנקנים עם סנן (בריטה) יש קומקום עם סנן (אבנית) ובכלל במוביל הארצי גם ישנם מערכות של סינון, וכידוע אין היתר לסנן בשבת בכלי המיוחד לבריכה, אך בכל אלה היה אפשר לומר היתר אחד ברור - מכיוון שהמים ראויים לשתייה גם קודם הסינון, אם כן אין בפעולת הסינון בשבת חשש של מלאכת בורר[ג].

זאת ועוד שלדעת חלק מהפוסקים[ד] כשמדובר על סינון מים מכל מיני חלקיקים שאינם ניכרים, אין בזה משום חשש של מלאכת בורר[ה].

ומעבר לכך, אף אם אצל הסנן התקבצו לא מעט חול וחלודה וכדומה, והמים מתערבבים עם החול באופן שבשלב הזה אינם ראויים לשתייה והפסולת ניכרת, ולאחר מכן מסתננים על ידי הסנן - גם כן יש להתיר, הואיל ובתחילת הפעולה המים היו ראויים לשתייה וכן בסוף הפעולה, ומה שבין לבין הם התערבבו והסתננו לית לן בה - וזאת לפי המבואר בשולחן ערוך סימן שי"ט סעיף ט"[ו].

אמנם כשבאנו לדבר על מערכת סננים הנמצאת מתחת לכיור, בזה כל ההיתרים הנ"ל אינם שייכים, וזאת משום שמערכת סננים זו כוללת שלושה סוגי סננים, הסנן הראשון הוא סנן ספוגי שתפקידו לסנן את המים מהחול והחלודה וכדומה המעורבים במים, הסנן השני והשלישי הם סנני פחם / קוקוס, שתפקידם להסיר מהמים ריחות וטעמי לוואי.

והנה לאחר זמן מה[ז] של שימוש בסננים, מצטברים על גבי הסנן הספוגי לא מעט לכלוך וחלודה, והמים הנכנסים לסנן הראשוני נעכרים ומתערבבים עם כל הלכלוך שהצטבר באופן שאינם ראויים כלל לשתייה, והפסולת ניכרת, ולא זאת בלבד, אלא בכל רגע נתון יש כמות של כחצי ליטר מים עכורים ששוהה על גבי וְבתוך בית הקיבול של הסנן הספוגי, וכשהמשתמש מוזג לעצמו מים קרים הוא גורם למים חדשים מהצינור הכללי הנכנסים אל הסנן, ובכך המים החדשים דוחפים את המים העכורים, והמים העכורים מסתננים, ועוברים לסננים הנוספים, עד שמגיעים אל כוס המים.

והקורא הנבון יבין שמעתה כל ההיתרים שהוזכרו לעיל אינם שייכים באופן זה, שהרי המים הללו השוהים בתוך כלי הקיבול של הסנן הספוגי אינם ראויים כלל לשתייה, הפסולת ניכרת, ועוד שהמים כבר עכורים עוד קודם שאני לוחץ על לחצן המזיגה, ועל ידי הלחיצה על לחצן המזיגה אני פועל את סינונם של המים שהם כבר עכורים על ידי כלי המיוחד לבריכה, ולא שייך להתיר מצד סימן שי"ט סעיף ט' ששם מדובר שהמים בתחילת התהליך הם צלולים וכן בסוף התהליך הם צלולים, ורק באמצע התערבבו.

הסיבה שהבעיה הזו קיימת רק בשימוש במים הקרים ולא בשימוש במים החמים, היא משום שהמים החמים - כפי שכבר תואר לעיל - כבר נמצאים בתוך המכשיר מערב שבת (כ-7 ליטר) ואין כניסה של מים חדשים אל המערכת, אך במים הקרים בכל מזיגה של כוס מים אני מכניס מים נוספים מהצינור הכללי אל המערכת.

אמנם ישנם כאלה שיש להם מערכת סננים משוכללת יותר והיא נקראת 'אוסמוזה הפוכה' שמעבר לסננים הנ"ל יש גם מיכל אגירה מתחת לכיור שמכיל כ-12 ליטר מים, ובזה יש פתרון, שיסגור את כניסת המים מהצינור הכללי אל המערכת מערב שבת, ובשבת יוכל לצרוך את המים שבמיכל האגירה שהם כבר מסוננים מערב שבת.

ועתה נדבר אודות הסנן שבגב המכשיר - הסנן הזה יכול להיות סנן פחמי מוצק, או סנן פחמי גרגירים, או סנן קוקוס, והנה כל המסננים הללו אינם מסננים את הבוץ והחלודה אלא בעיקר טעמי לוואי וריחות, ולכן לא מצטבר שם לכלוך וחלודה, אך אם מדובר בסנן קוקוס או פחמי גרגרים, המים מעורבים עם הגרגרים, ואינם ראויים לשתייה משום כך. סנן כזה יכול להכיל בתוכו כמות של 051 מ"ל אך רק כ-40 מ"ל של מים מעורבים עם הגרגרים[ח], וגם כאן על ידי הדחיפה של המים החדשים הכמות הנ"ל (40 מ"ל) מסתננת מתוך הגרגרים המעורבים בהם ומגיעים אל כוס המים.

אמנם מכיוון שמדובר על כמות הרבה יותר קטנה של מים (40 מ"ל ולא כמות של כחצי ליטר שיש בתוך הסנן הספוגי) יש מקום לומר שכמות כזו של מים בטילה לגבי שאר המים ואינה חשובה ועיין בהערה מקור לסברא זו[ט].

אך אם מדובר על סנן פחמי מוצק, אין המים מעורבים כלל עם הסנן, ואין נידון זה שונה מכל מה שדנו הפוסקים אודות סנני המים בשבת כמבואר לעיל שהדבר מותר.

עוד יש לחלק לעניות דעתי בין סנן בגב המכשיר לבין מערכת סננים מתחת לכיור, שהרי הרבה צרכנים אשר קונים את ה'מיני בר' אין דעתם כלל על סינון המים, אלא כל כוונתם ומגמתם הוא שיהיה מים קרים ומים חמים זמינים בכל רגע נתון על השיש במטבח, אך מכיוון שמערכת זו לא מגיעה ללא סנן, ממילא גם המים מסתננים, אך אין זה עיקר כוונתם, אך מי שמשלם יותר כסף על מערכת סננים משולבת הנמצאת מתחת לכיור ולא מסתפק בברית המחדל בדמות סנן הנמצא בגב המכשיר, מראה כי אכן דעתו היא גם על מערכת הסינון מעבר לנוחות של זמינות המים הקרים והחמים[ו].

החשיבות בחילוק זה נוגעת לשאלה האם נחשיב את סינון המים בשבת הנפעל על ידי לחיצה על לחצן המים הקרים - כדבר המתכון, או כדבר שאינו מתכוון - פסיק רישא. במערכת הסננים הנמצאת מתחת לכיור מסתבר יותר לומר שזה נחשב כדבר המתכוון (ועיין בהערה ט')ואילו בסנן בגב המכשיר ודעתו בעיקר על הנוחות והזמינות של המים הקרים והחמים יש מקום להגדיר זאת כ'פסיק רישא'[יא].

אם אכן זה מוגדר כ'פסיק רישא' יש מקום להקל בדבר וזאת משום שיש מקום לדון זאת כ'פסיק רישא דלא איכפת ליה'[יב], ועוד יש לדון אם פעולה זו נעשית באופן ישיר או על ידי 'גרמא'[יג], ויש מהפוסקים שהתירו 'פסיק רישא בגרמא'[יד], ועוד יש לצרף בזה כמה סברות עיין בהערה[טו], ועוד יש לומר שאין זה 'מלאכת מחשבת' כלל, כיוון שאין דעתו על כך[טז].

ולסיכום: מי שדעתו על סינון המים, לכאורה אסור לו להשתמש במים הקרים במכשיר המיני בר בשבת - כשמדובר על מערכת של מסננים מתחת לכיור (אלא אם כן יש לו מיכל אגירה וימנע את כניסת המים החדשים מערב שבת) ושמא יש להקל כשמדובר בסנן בגב המכשיר, משום הכמות המועטת (ומשום הסברא הנוספת המוזכרת בהערה ט') ובסנן פחמי מוצק - מותר.

אך מי שאין דעתו על סינון המים, יש מקום להחמיר ויש מקום להקל וזאת על פי המבואר לעיל, ובסנן בגב המכשיר בהחלט יש מקום להקל בצירוף זה שכמות המים המסתננים היא מועטת ומשום הסברא המוזכרת בהערה ט'.

ולאחרונה ממש שמעתי מהרב הגאון אופיר מלכא שליט"א שחברת 'אפיקים' המשווקת את ה'מיני בר' נעם 1, לאחר ששמעה שיש נידון הלכתי מצד מלאכת 'בורר' בשימוש במים הקרים בשבת, ישבו וליבנו את העניין ביחד עם הרב מלכא, ובס"ד נמצא פתרון המאפשר בשבת לעקוף את הבעיה הנ"ל, ומעתה יהיה 'קו מהדרין' שניתן יהיה להשיג מכשיר 'מיני בר' המאושר לשימוש בשבת הן במים הקרים והן במים החמים וזאת ללא חששות של 'בישול', 'בורר' ופעולות חשמליות כאלו ואחרות, ובוודאי שאם אכן יש פתרון כזה, יותר מהודר להשתמש בזה.

וישתו ענווים וירוויון!

בשולי הגיליון: כל הנתונים הנ"ל נכתבו על פי מה ששמעתי וקראתי בכתב[יז] ובעל פה מהרב הגאון אופיר מלכא שליט"א אשר הוא הגבר אשר שם לבו לנידון זה, ונכנס לעובי הסנן, וצלל במים מסוננים אדירים והעלה את המסקנות העולות לפי דעתו[יח].

כמו כן אודה לרב יצחק שטיינברג שליט"א ראש כולל ארץ חמדה רעננה, ולרב נתן שלו שליט"א רב היישוב מבואות יריחו ולר' שגיא שמע הי"ו שזכיתי ללבן עמם נידון זה.

א - את המים הקרים אפשר לצרוך ללא הגבלה כיוון שמים חדשים נכנסים גם במהלך השבת, אמנם צריכת המים החמים מוגבלת לכל היותר, ולאחר מכן כבר לא יצאו יותר מים, עד שיעבירו אותו שוב למצב רגיל.

ב - בספרו הליכות עולם על חנוכה בסוף הספר.

ג - כמבואר בשו"ע או"ח סימן שי"ט סעיף י' לגבי יין עם קיסמים.

ד - דעת הגר"נ קרליץ שליט"א מובא באורחות שבת חלק א' פרק ג' סעיף ל"ט.

ה - והיתר זה שייך אף לאיסטנים, אע"פ שההיתר הקודם אינו שייך לגביו כמבואר בבה"ל בסימן שי"ט סעיף י' ד"ה 'הואיל' בשם ה'פרי מגדים'.

ו - וע"ע חזו"א או"ח סימן נ"ג ד"ה 'ואפילו'.

ז - יכול לקחת שבוע ויכול לקחת חודש חודשיים, תלוי באיכות המים של הרשות המקומית באותו מקום.

ח - לפי בדיקות שערך הרב מלכא שליט"א. ויש לעיין אם נתון זה נכון בין כשהסנן במצב עומד ובין כשהוא במצב שוכב.

ט - הנה בהא דסימן שי"ט סעיף ט' הקשה הפמ"ג (משב"ז ס"ק י') שאמנם אין בורר במים הנכנסים משום שבשעה שהם נכנסים הם עדיין צלולים, אולם מה נענה על היין שזב מהשמרים על יגי נתינת המים? מדוע אין בזה בורר משום כך? (וכן הקשה בששי"כ פרק ג' הערה קצ"ב) ובספר חוט השני (מובא במ"ב מהדורת דרשו) כתב הגר"נ קרליץ שליט"א לתרץ שמכיון שזו כמות מועטת טפילה היא למים ואין זה נחשב בורר, ומדי דברי בסוגיא זו עם הרב נתן שלו שליט"א רב היישוב 'מבואות יריחו' טען לי שגם בחזו"א או"ח סימן נ"ג ד"ה 'ואפילו' מוכח כך, שהרי החזו"א דן שם אודות המסננת שיש בראש הברז שאפי' שמתעכב שם ניכרת של חול מ"מ מותר לפתוח את הברז בשבת כיוון שבשעה שמכניס את המים הם צלולים, ורק לאחר מכן מתערבבים ומסתננים ודמיא לסימן שי"ט סעיף ט' (ואח"כ צידד שהמים לא מעורבים עם החול אלא החול דבוק לרשת) וברור לכל כי גם בזמן שהברז סגור יש מעט מים שנמצאים בברז עצמו שלכאי' מעורבבים עם החול שהצטבר במסננת, וא"כ מדוע אין לחוש למלאכת בורר בברירת המים הללו שכבר היו עכורים בשעה שאני פותח את המים? אלא ע"כ שמשום מים מועטים אין לחוש לבורר וכתי' הגר"נ קרליץ שליט"א (ועיין בדברי הרב מלכא שליט"א בסוף ספר הליכות מועד לחנוכה שהביא מספר שביתת השבת (מרקד ס"ק כ"ג) שתי' אחרת ולפי זה רצה לומר שאין הכרח לתי' של הגר"נ קרליץ, אולם לאמור יש הכרח לכך מדברי החזו"א ודו"ק) אלא שיש לעיין מה גבול ומידה יש לגדר של 'כמות מועטת' והאם ארבעים מ"ל נכללים בגדר זה. עוד שמעתי מהרב הנ"ל סברא נוספת ומחודשת מדוע אין לחוש לאיסור בורר בסנן הפחמי גרגרים או בסנן קוקוס, והוא לפי סברא שאמר אותה הרב לוי יצחק הלפרין שליט"א ראש המכון הטכנולוגי (ביחס למערכת למחזור מים אפורים בשבת) שהרי אנו חוששים מצד זה שהמים מעורבבים ביחד עם גרגרי הפחם ואינם ראויים לשתייה משום כך ועל ידי פתיחת הברז אנו מסננים את המים מהגרגרים, אולם יש לומר שזה אינו שהרי הגרגרים הם חלק מכלי הסינון ואין הם נחשבים כפסולת של המים, שבדרך כלל אנו מסננים פסולת מאוכל או אוכל מפסולת על ידי הכלי, אולם כאן הפסולת שהם הגרגרים הם הם כלי הסינון ואם כן אין סינון של פסולת מאוכל או להפך, אלא סינון מים מחומרים כאלה או אחרים (שאין הם ניכרים והמים ראויים לשתיה בלאו הכי) על ידי הכלי שהוא הגרגרים ומשום כך אין לחוש לאיסור בורר בסננים מסוג כזה (ובסנן הספוגי ששם יש אוכל - מים, ופסולת - החול והחלודה, וכלי- הספוג, שם סברא זו לא עוזרת) ודו"ק בסברא זו, עוד שמעתי ממנו לתמוה על כך שמעוררים את הנידון רק בשנים האחרונות ורק אודות הסננים שנמצאים מתחת לכיור והרי זה כבר עשרות בשנים שיש בתי אב שמרכיבים סננים על צינור המים ליד שעוני המים, וגם הם סננים עם כלי קיבול שמצטבר בהם לכלוך רב ברבות השנים, ומדוע לא חששו הפוסקים בכל השנים הללו לאיסור בורר? ומדשתקי רבנן ש"מ מותר הוא (וקשה לומר שלא היו מודעים למציאות) עכת"ד.

י - אמנם ייתכן כי מדובר על צרכן שאכן עיקר כוונתו על המים הקרים והחמים, אך שעה לשכנועיהם של 'סוכני המכירות' למיניהם שהצליחו למכור לו מערכת סננים יקרה יותר.

יא - הנה בתחילה עיקר דבריו של הרב אופיר מלכא שליט"א לא נסובו אודות מכשירי ה'מיני בר' אלא אודות הברז הקטן שיש ליד הכיור שמוציא מים מסוננים (על ידי מערכת סננים מתחת לכיור) ובזה אי אפשר לומר שאין דעתו על סינון המים, שהרי זה כל פעולתה היחידה של מערכת זו, היא לא מקררת את המים ולא מחממת את המים, אלא רק מוציאה מים מסוננים, אך במכשירי ה'מיני בר' יש לומר (לפי דעתו של האדם) שכל כוונתו זה לזמינות ולנוחות, ולא לסינון המים, ודו"ק (וטען לי הרב נתן שלו שליט"א שאם יש מיכל אגירה מתחת לכיור ייתכן שגם בנידון זה יש להחשיב זאת כאינו מתכוון שדעתו כעת רק לקחת את המים הכבר מסוננים ואין דעתו על המים המסתננים שיגיע אליהם רק לאחר צריכה של כמה ליטר ודומה לנידון הדוד שמש שיש מהפוסקים שדנו זאת כדבר שאינו מתכוון עכת"ד, ולענ"ד יש לחלק מנידון הדוד שמש ששם אין לו אפשרות אחרת לצרוך מים חמים אם לא ע"י הכנסת מים קרים נוספים ואז אכן אפשר לומר שאין דעתו כלל על המים הנכנסים, אבל בברז אם אין דעתו על המים המסוננים מדוע לא לוקח מים מהברז הרגיל? ומזה שניגש לברז של המים המסוננים יש לומר שדעתו על המערכת הזו ולכן אין להחשיב זאת כדבר שאינו מתכוון, וצ"ע, עכ"פ במיני בר ששם דעתו על המים הקרים יש יותר מקום לומר שזה נחשב אינו מתכוון וכמו שכתבתי למעלה)

יב - הנה אם אכן אין דעתו כלל על הסננים יש אולי לומר שהוא פסיק רישא דלא אכפת ליה, אמנם טען לי הרב יצחק שטיינברג שליט"א ראש כולל ארץ חמדה רעננה, שהרי הסיבה שהיצרנים לא משווקים את המיני בר ללא סנן כלל הוא משום שללא הסינון המכשיר יתקלקל, וא"כ הוא פסיק רישא דניחא ליה שאינו רוצה בקלקול המכשיר (ולי צ"ע שאם הסנן שנמצא בגב המכשיר מסנן רק טעמי לוואי וריחות, א"כ איך הוא מסייע במניעת קלקול המכשיר וי"ע) אך מ"מ נ"ל שעדיין יש מקום להגדיר זאת כפסיק רישא דלא איכפת ליה, שהרי בדרך כלל יש לאדם אחריות על קלקול המכשיר, וגם מצוי מאוד שאנשים מחליפים בלא"ה כל כמה זמן מכשיר, ועוד שאם פעם בשבוע (בשבת) ייכנסו מים לא מסוננים זה לא ברור שהמכשיר יינזק (ואין להקשות ממה שמבואר בתוס' בב"מ דף ל: ד"ה 'אף עובד דניחא ליה', דשם לא ניחא לו בגלל האיסור, אבל כאן לא איכפת ליה מהסינון אלא י"ל שלא רוצה בקלקול המכשיר, אבל אם פעם בשבוע ייכנסו מים לא מסוננים זה לא יקלקל את המכשיר א"כ זה חוזר ללא איכפת ליה ודו"ק) ועוד שאין אדם מודע לכך ודעתו רק על קירור וחימום המים וכל השאר לא אכפת ליה.

יג - עיין שו"ת הר צבי ח"א סימן קפ"ח לגבי 'דוד שמש', וע"ע שו"ת יבי"א או"ח חלק ד' סימן ל"ד אות ל"ו (ומביא שם שו"ת חת"ס יו"ד סימן רי"ד שהסרת מונע נחשבת

גרמא) וסימן ל"ה אותיות א' - י"ב, ומש"כ הרב אופיר מלכא שליט"א שבחזון עובדיה שבת ד' עמ' כ"ט לא סמך על שיטת החת"ס אלא במה שנוגע לאיסור דרבנן וכאן מדובר על איסור דאורייתא (וכן הוא ביבי"א שם סימן ל"ד) יש להעיר מחזון עובדיה שבת ה' הלכות מבשל סעיף כ"ז שמבואר שחזר בו מיבי"א שם סימן ל"ה (שכתב בלשון מוחלטת לאיסור) ששם כתב רק 'טוב להחמיר' ובסוף ההערה שם (עמ' תי"ד) מבואר שסמך על כך דהוא נחשב גרמא אף באיסור תורה.

יד - שו"ת אבני נזר סימן קצ"ה.

טו - ניתן לצרף גם שיטת הרשב"א הידועה בפסיק רישא (חי' הרשב"א למסכת שבת דף ק"ז עמוד א'), ועוד ניתן לצרף סברת המהר"י אסאד בשו"ת יהודה יעלה חלק א' אורח חיים סימן ס"א, וחלק א' יו"ד סימן נ"א שמלאכה שלא נעשית בגלוי אינה נחשבת מלאכה בשבת עיי"ש. ובסגן בגב המכשיר יש גם את סברתו של הרב הלפרין שליט"א המובאת לעיל הערה ט' וכן את סברת המים המועטים. עוד יש לומר שאם אינו יודע מה מצב הסגן מתחת לכיור כגון שהוא עדיין חדש או שהוא מתארח במקום אחר, הרי זה בגדר ספק פסיק רישא.

טז - עיין שו"ע או"ח סימן שי"ט סעיף ח' בסופו, וסימן שכ"ד סעיף א' ומבואר שפעמים אף שמלאכת בורר נעשית, מ"מ אין לזה שם מלאכה כלל ולא הוי בגדר 'פסיק רישא'(ובמגיד משנה מבואר כן לגבי מצרף כלי) ויש מהפוסקים שהשתמשו בסברא זו בנידון הליכה ליד מצלמות בשבת עיין אורחות שבת חלק א' פרק ט"ו הערה נ"ה וחלק ג' פרק כ"ו הערה מ"ד בשם גדולי הפוסקים, וברור שלא בכל פעם ניתן להשתמש בסברא זו ויש לעיין אם בנד"ד כשאין דעת המשתמש כלל על הסגן האם סברא זו שייכת וצ"ע.

יז - בסוף ספרו הליכות מועד לחנוכה.

יח - כמבואר שם.

סיפור לשבת

"עוד בשנה זו תיפקדו"

בערבו של יום, לאחר תפילת ערבית וכל שיעורי התורה הקבועים, הסבו החסידים בבית־המדרש וגלגלו בסיפורי גדולה ומופת על רבותיהם לבית רוז'ין. "הסכיתו ואספר לכם סיפור מופלא, שראשיתו רחוקה ועלומה וסופו גלוי וידוע לכולכם", פתח ואמר אחד החסידים. משפט הפתיחה המבטיח עורר מייד את סקרנותם של הנוכחים והם עשו אוזניהם כאפרכסות לשמיעת ההמשך.

סיפר החסיד: "זה היה לפני שנים רבות. חסידיו של מורנו הגדול, הצדיק רבי ישראל מרוז'ין, ישבו ערב אחד, בדומה לישיבתנו זו, ושחו בדברי תורה ובסיפורי חסידים. זה מצטט בכה וזה מספר בכה, והשמחה נסוכה על פני כול. רק אחד החסידים ישב לו מהצד, מכונס בתוך עצמו, ומילא פיו מים. 'מדוע פניך נפולות? האם דאגה כלשהי מעיקה על לבך?', נשאל החסיד על־ידי חבריו.

"לשמע השאלה נתכרכמו עוד יותר פניו של החסיד השותק. נראה היה כי הוא מתלבט אם לפתוח את סגור ליבו אם לאו. כעבור רגע החליט לפרוץ את מחסום השתיקה ובצער גדול אמר: 'וכי כיצד אשמח ועל מה אשמח, בה בשעה שהקב"ה מנע ממני ומרעייתי זרע, וכאשר כל הרופאים מאוחדים בדעתם כי אפסה מאיתנו כל תקווה לפרי־בטן?!'...

"בשלב הזה התערב בשיחה בנו בכורו של הצדיק, הלא הוא מורנו רבי שלום־יוסף (מרוז'ין־סדיגורה). 'אילו לעצתי תשמע, עשה כפי שאומר לך', פנה לחסיד שבור הלב. 'כידוע לך, בכל יום ויום נוהג אבי הקדוש לצאת ליער הסמוך לעיר, כדי לשאוף אוויר צח לריאותיו ולהתעמק בשקט וברוגע בשרעפיו. מחר יהיה התור שלי להתלוות אליו. הכן את עצמך לבוא בעקבותינו, אך היזהר לבל יבחין בך אבי, המקפיד הקפדה יתרה ששום זר לא יימצא בחברתו בעת הטיול. כשתעצור העגלה שתסיענו ליער, תעצור גם אתה ממרחק־מה ותסתתר במקום כזה שיאפשר לשנינו קשר עין זה עם זה. תמתין בשקט מאחורי אחד העצים וברגע שאסמן לך, תיגש אל אבי ותשפוך לפניו את לבך'. כך אפוא הציע מורנו רבי שלום־יוסף לאותו חסיד.

"הלה אכן עשה כך: למחרת היום, בשעה שרבנו הצדיק מרוז'ין יצא לטייל מלווה בבנו־בכורו, נסע אחריהם החסיד. הוא שמר על מרחק ניכר מהם, כדי שלא להיחשף ולא להסתכן ב'קפידה', חלילה, במקום לזכות בברכה. בהגיעם לנקודה כלשהי ביער, ירדו האב ובנו מהעגלה והחלו מהלכים בין העצים.

"אותו יום היה הצדיק מרוז'ין שרוי במצב־רוח מרומם במיוחד. 'הריני בבחינת "חידוש" בעולמו של הקב"ה', אמר לפתע הצדיק לבנו. "אילו רציתי - היה עץ זה שלצידנו, נעקר ממקומו ונשתל במקום אחר... ואילו חפצתי - היו כל העקרות שבעולם נפקדות בזרע'...

"לרגע הזה בדיוק המתין הבן - רבי שלום־יוסף - שסימן לחסיד לצאת ממסתורו ולגשת אל אביו הצדיק. בהתרגשות עצומה החיש החסיד את צעדיו למקום שבו פסעו מעדנות הצדיק ובנו. שטף עז של דמעות רותחות פרץ מעיניו והוא סיפר לצדיק על שנים ארוכות של ייסורי גוף ונפש, ושל תקוות שהתנפצו על סלע המציאות הכאובה. הצדיק, שלא הראה כל סימן של הפתעה מהופעתו הלא־צפויה של החסיד, נתן בו מבט חריף ואמר: 'הקב"ה יעזור לך שעוד בשנה זו תיפקדו, אתה ורעייתך, בזרע של קיימא'.

"החסיד המאושר לא ידע את נפשו מצהלה. להבטחה ברורה ומפורשת כל־כך, אפילו הוא בעצמו לא ציפה. הוא ביקש להודות לצדיק, לומר לו דבר־מה, אך חיכו יבש ולשונו כמו ניטלה מפיו.

"הצדיק לא הסיר ממנו את עיניו. כעבור רגע הוסיף ואמר: 'וכאשר ייוולד לכם בנכם, חזור נא אליי ואעוצה לך איזה שם להעניק לו'.

"נסע החסיד לביתו אפוף תחושת אושר אין־סופית. כשסיפר על כך לאשתו, התמלאה גם היא שמחה עצומה, מאמינה ובוטחת כי דבר מדבריו של הצדיק לא ישוב ריקם. יחדיו ציפו השניים לחבוק בן. ואכן עד מהרה התברר להם כי ציפייתם הגדולה עומדת סוף־סוף להתגשם. "שבועות מספר לפני הולדת הילד,

המשך בעמוד הבא...

נאסר מורנו ורבנו הצדיק מרוז'ין (לאחר שהואשם כי ציווה להרוג שני 'מוסרים' שרדפו יהודים). לצער העמוק מעצם המאסר, ניתוספה גם תחושת אכזבה של החסיד ורעייתו, על כי לא יוכלו לקיים את מצוות הצדיק במלואה, שהלוא עתה ייבצר מהם לפנות אליו ולשאול את פיו בדבר השם לרך שייוולד בקרוב.

"בשעה טובה נולד לבני הזוג בן - ילד בריא ויפה עיניים. כל בני העיר שמחו בשמחת החסיד ורעייתו, שהיו אהובים על הבריות. אלא שדווקא שמחתם של ההורים לא הייתה שלמה, מהסיבה האמורה.

"בליל שבת־קודש שלפני הברית נהרו רבים להשתתף בשמחת ה'שלום זכר' בבית החסיד. הכול שמחו ושימחו, ודווקא הוא, חתן השמחה עצמו, חש מועקה קלה בלבו.

"בשעת לילה מאוחרת, כשאחרון האורחים עזב את ביתו, נפלה על החסיד תרדמה. והנה בחלומו פוגש אותו רבו, הצדיק מרוז'ין, ופניו מאירות באור יקרות. 'בעניין השם לבנכם', פנה אליו הצדיק, מיוזמתו, 'קראו לו אלתר'. כעבור רגע הוסיף ואמר: 'אך מכיוון שאלתר איננו שם שמקורו בספרי הקודש, עצתי היא כי בזמן קריאת השם תוסיף לו - בלחש - גם את השם ישראל'. כך אמר הצדיק ונעלם (בחלום).

"החסיד הקיץ משנתו, שמח ומאושר. הנה כי כן, גם חלקם השני של דברי הצדיק, אז ביער, נתקיים. כעת יודע הוא כיצד לקרוא לבנו.

"מסיבת ברית־המילה נערכה ברוב עם. כשהמוהל סלסל באמירת 'וייקרא שמו בישראל...', הכריז החסיד בקול רם, 'אלתר'. ובשקט - בדיוק כפי שהורה לו הצדיק בחלום - הוסיף ולחש גם את השם 'ישראל'. כמה מהנוכחים העירו מיד כי אלתר איננו שם מהמקורות ועל־כן יעצו לאב הנרגש להוסיף עוד שם לרך הנימול, אבל הוא רק חייך אליהם בחביבות וסימן להם בידו כאומר, 'הסירו דאגה מלבכם, שקלתי היטב את מעשיי'.

"הרך הנימול הוחזר לידי אמו שהייתה מאושרת בו ובשמו - אלתר. על־פי הבנתו את דברי הצדיק אליו, בחלום, הסתיר האב גם מרעייתו את השם הנוסף.

"בחלוף כשנתיים הצליח מורנו הצדיק להיחלץ מבית־הכלא. בהזדמנות הראשונה שהדבר עלה בידו, התייצב החסיד לפני רבו, כדי לחזות בזיו פניו וכדי להודות לו על התממשות ברכת הזרע שאצל לו. בפתקה שהושיט לצדיק כבואו אל הקודש, הזכיר לברכה גם את רעייתו ואת בנם אלתר. והנה אך הביט הצדיק בפתקה, הפטיר מיד - 'הלוא הוא אלתר־ישראל!'...

"עד כאן החלק הרחוק והעלום של הסיפור", אמר החסיד המספר ועשה אתנח מכוון בדבריו.

"ולמה ירמזו דבריך, כי סופו של הסיפור 'גלוי וידוע' לכולנו?", תהו החברים היושבים סביב השולחן.

"החלק הגלוי והידוע לכולכם הוא... האיש היושב לפניכם ומדבר עמכם", נענה החסיד וחיוך גדול נמתח על שפתיו, "אני הוא אותו 'אלתר־ישראל'".

*מאת הרב זלמן רודרמן, מתוך הסדרה 'בין הדגים לזמירות'

שביבים / שאול שיף

רבי אפרים אנקוואה - ומעשי הניסים שנקשרו בדמותו*:
(1442 - 1359)

מראשוני המשפחה, הרב ויהודה ושמואל הוצאו להורג בגלל מלשינות ועלילות, האשימו אותם שגנבו מחצר המלך שתי כפות זהב, לאחר חקירה תחת עינוי הודו במעשה שלא עשו, והוצאו להורג, שלושה ימים אחר כך נמצאו הכפות בידי אחד ממשרתי המלך.

אביו רבי ישראל אנקוואה, בעל ספר, מנורת המאור, הועלה על המוקד על קידוש השם בגזירות קנא' (1391) שהיה הגירוש הראשון מספרד .

חשוב לזכור כי בתחילת המאה ה-12 בספרד שלט שלטון מוסלמי, שבד"כ היה סבלני כלפי היהודים. אולם אלה שינו את יחסם ליהודים כאשר היה מדובר בטובתם וברצונם, שינוי זה הביא להעללת עלילות שווא שהביאו עליהם גזרות, אשר ידועות במחקר כגזרות קנא' (1391), גזרות שדרשו מהיהודים להתאסלם ולעזוב את יהדותם, ומאוחר יותר דרש את בידול היהודים מסביבתם. בשנת 1412 המלך חוואן השני הוציא צו נגד היהודים, צו שמטרתו לבדל את היהודים מכל שאר האוכלוסייה, ע"י הגדרת שכונות מיוחדות וקביעת לבוש אופייני ומראה חיצוני, לגברים גידול זקן, כמו כן אסר עליהם לעסוק במשרות ציבוריות, אמנם צו זה הוקל בימיו של בנדיקטוס ה-13, שהי אפיפיור של אורגון, אבל זה לא נמשך לזמן רב ומצב היהודים הורע.

השינוי ביחס ליהודים קיבל תאוצה אחרי נצחונה של הריקונקויסטה, כשהכיבוש הנוצרי רצה לשים קץ לכל הפלורליזם התרבותי בספרד. שליטי ספרד ציוו על המוסלמים ועל היהודים להמיר את דתם ולהתנצר, וכשלא הסכימו הטילו עליהם גזרות שבמחקר ידועים כגזרות רנב' (1491) גזרות אלה הביאו לגל פרעות בכל המרחב הספרדי (קסטיליה, אורגון, מאור, פורטוגל). גזרות יהודים החלו לעזוב את ספרד ולנדוד למדינות ולמרחבים שכנים ביניהם נדדו גם לצפון אפריקה.

רבי אפרים אנקוואה שברח מספרד לצפון אפריקה ביחד עם הריב"ש (רבי יצחק ברששת) והרשב"ץ (רבי שמעון בן צמח דוראן).

תחילה הוא התיישב במראכיש ושם נשאר שנתיים, משם הוא עבר להונין ואחר כך עבר לתלמסאן. הרב נחשב לצדיק וקדוש ובכל ימיו התאבל והתענה על הגזירות שנגזרו על יהודי ספרד. תלמסאן שהיתה עיר נמל משכה אליה פליטים והיהודים התחילו להתיישב בתלמסאן עם בואו של הרב לעיר, מה שיהפוך אותה לעיר למרכז תורה והלכה חשובה. קהילת יהודי תלמסאן זכתה ליחס מיוחד שהבדיל אותם משאר ערי אלג׳יריה, היה להם חופש פעולה בכל הקשור לדת ואמונה, שאפילו מאה שנות כיבוש לא יכלו לטשטש אותו.

לרחוב היהודים שנמצא במרכזה של העיר יש היסטוריה משלו, הוא נוסד לאות תודה והוקרה על פועלו של הרב למושל העיר, הרחוב שהוא בעצם שכונת היהודים בנוי מבתים בני קומה אחת, מבחוץ צבועים בצבע כתום ואדום ובתוך הבית בתכול, בדומה למלאאח שבמרוקו, ברחוב זה היו ארבעה בתי כנסת שאחד מהם נקרא בית הכנסת של הרב, בית כנסת בנוי שתי קומות אולם גדול ומצד שמאל של הכניסה קבועה מצבה ובה נר תמיד דולק לעילוי נשמתו של הרב. בית כנסת זה חרב ושוקם מספר פעמים.

סביב דמותו ופועלו של הרב נרקמו וסופרו אגדות ומעשיות שבכל דור ודור מיהודי צפון אפריקה מוסיף עליהם נופך משלו:

הרב והאריה

מספרים כי בדרכו מהונין לתלמסאן יחד עם קבוצת מלווים שיצאה איתו, עברו בדרכים לא דרכים, חצו מדבר שומם ושורץ חיות טרף: אריות, נמרים, נחשים ועקרבים בדרכם כשהזמן חולף, הגיע ערב שבת והם עדיין רחוקים מכל מקום ישוב רק מדבר צחיח משמאלם ומימינם, הרב שראה כי השמש יורדת והשבת קרבה לבוא החליט כי יעצור את הליכתו ויעשה את השבת במקום השומם והשורץ חיות טרף ובלבד שלא יחלל את השבת, ואילו בני לוויתו החליטו להמשיך הלאה ובלבד שלא יפלו טרף לחיות רעות. עם שקיעת השמש עלטה כבדה כיסתה את כל הסביבה, אריה נורא זינק ממקום מרבצו ופנה לעברו של הרב לטורפו חיים, אבל כשעמד האריה על ארבעת רגליו מול הרב נהפך האריה לכבשה תמה ומלטפת, רבץ האריה ככלב לפני אדונו והתיישב בקרבת הרב, חיות המדבר שראו את האריה פחדו והתרחקו מפני הרב, ככה הגן האריה על הרב בערב שבת וביום שבת מפני חיות הטרף ולא התקרבו אליו, במוצאי שבת ראה הרב הקדוש נחש עקלתון בפיו של האריה מתעקל סביב רעמתו כמו רסן לסוס, הסתכל הרב על האריה אשר רמז לו שיאחז ברסן וירכב עליו, הרב שהבין את הרמז רכב על גבו של האריה, אחז בנחש העקלתון כמו פרש האוחז ברסן סוסו והאריה יצא במרוצה והביאו עד לעיר תלמסאן, מעשי זה הקנה לו את הכינוי: הקדוש מתלמסאן.

תושבי תלמסאן המוסלמים שראו את המחזה המופלא הזה, נבהלו ויראו יראת כבוד כאחת, הבינו כי איש אלוהים הוא וביקשו ממנו שיכחר בעירם וישאר לגור איתם, כדי שהשכינה תשרה בתוכם ומעשיו יברכו אותם. אולם הרב סירב לבקשתם כי לא רצה להיות רחוק מאחיו היהודים שגרו מחוץ לחומת העיר, התנאי שלו לגור בתוכם היה שהוא ובני קהילתו היהודים יעברו לגור במרכז העיר בסמוך למושל העיר, בגלל הכבוד שרחשו לו ולאות תודה והוקרה הרשה המושל ליהודים לעבור למרכז העיר, שם הוקם רחוב היהודים.

אגדה נוספת הקשורה בדמותו מספרת כי באחד הלילות ישב הרב לעסוק בתורה ובדברי הלכה ודת, רבנים בני דורו לא הסכימו עם פסיקותיהם של (רבי יצחק אלפסי) הרי״ף, הר״י בן מיגש (רבי יוסף בן מאיר) והרמב״ם, ואילו הוא הצדיק דעתם ותמך בעמדתם, בהיותו שקוע בתוך לימודו התייצבו לפניו השלושה, שאלו לשלומו, ובאו להודות לו על תמיכתו בדעותיהם, הם ישבו ולמדו תורה איתו ואחר זמן נעלמו באורח פלא כלא היו.

הרב חיים קצבי פרסם שיר שמתאר נס זה ושם הוא כותב:

דרך קדושה דרכו שלושה אבן הראשה הרי״ף שמו,

הר״י בן מיגש שני ויגש רמב״ם וירגש בכבוד קמו,

הלכו שלושתם ללמוד עם איש תם הוסר הגעתם בשנות טעמו.

שיר זה חובר כדי לומר אותו על קברו של הרב, ואלפי חוגגים ביום ההילולא לזכרו- החל בל״ג בעומר, שמשתטחים על קברו, ביניהם חולים, אלמנות ועקרות שרים אותו ביחידות ובמקהלה.

בדרכו לתלמסאן היה הרב צמא מאד למים, חיפש בכל הסביבה ההיא ולא מצא לא מעין ולא באר ומים לשתייה אין, חיפש וחיפש בחיפושיו הזדמן לו סלע אחד, עמד הרב סמוך לסלע הכה בו בידיו מכה אחת ומיד נחצב מעין וסילון מים זכים וצחים זינק ממנו, הרב שתה לרוויה ומאז זורמים מים במעין.

מציל חולים ממוות

הרב שהיה במקצועו רופא ושמו כרופא נודע ברבים בין היהודים ובין המוסלמים תושבי תלמסאן וסביבתם, זמן מועט לאחר שהגיע לתלמסאן חלתה ביתו של המושל במחלה נוראה וחשוכת מרפא, שכל טובי הרופאים שבאו לרפא אותה לא הצילחו, רופאי המושל יעצו למושל להזמין את היהודי החדש אולי הוא יצליח במקום שהם לא הצליחו. המושל הזמין את הרב והבטיח לו להעניק לו כל מה שרק ידרוש בתמורה. הרב בדק, רקח וטיפל בבת המושל, והנה כעבור זמן קצר בת המושל שבה לאיתנה והבריאה. המושל שמח מאד ושאל את הרב מה מבוקשה, הרב בתמורה ביקש רשות לו ולבני עמו לגור בתוך העיר בסמוך לארמון המושל, המלך נענה לבקשה והקצה ליהודים מקום במרכז העיר שנקרא רחוב היהודים. לאות הכרת תודה הקימו בנו היהודים בית כנסת (אחד מתוך ארבעה) וקראו לו ״בית הכנסת של הרב״ שבו מוצבת היום מצבת זכרון לזכרו.

לסיום מספרים כי חלם חלום שימות בשנה זו (שנה של החלום) בעקבות החלום הוא כתב שיר ״אזעק מר ואקונן״ השיר הוא תוכחה לאדם באשר הוא אדם, השיר בן שבע מחרוזות, בחמש הראשונות מתאר את אפסותו ועליבותו של האדם, בשתי המחרוזות האחרונות הוא מתאר את פרידתו שלו מן העולם.

אזעק מר ואקונן / רבי אפריים אנקווה

אזעק מר ואקונן	עלי מכת המוות
ואיליל מר ואתאונן	ללכת בגיא צלמות
ומשחית ללכדי כונן	הוא מלאך המוות
הוא הבוגד בוגד	והוא השודד שודד
שמוע שמעתי	אפרים מתנודד
פצח פה בתאניה	ואניה והומיה
ליום המוות יותר	אנוס לשאול תחתיה
ואין פודה משחת	רוב עפר מאפיליה
לזאת הייתי שוקד	כציפור על גג בודד
ראה בן אדם עלוב	והתבונן אחריתך

בנום ליחך בעת תחשוך
ותקרא לשחת אבי
ומארץ החיים
ירא האל בן אדם
והתיישר ללכת
והוד תבל אל ישיא
כי היום תסע יסור
לא תמצא בלעדי
מה אנוש כי יזכה
וראשיתו סרחון
ותכה עין ראותך
ולרמה היא אחותך
לעולם תהי נדוד
בטרם יבוא עתך
בחוקותיו בכל יכלתך
אותך ואל יפתך
שבטך ומשענתך
מזעק ומעודד
וכי יצדק ילוד אישה
ואחריתו היא בושה

* מתוך הרצאה שניתנה ע"י ד"ר מרגלית עובדיה

והנערה לא שעתה לאזהרה

פנחב הכהן היה מזרעו של אהרון, אוהב שלום ורודף שלום. אבל בראותו כי חומת הצניעות נפרצת קם וקינא את קנאת ה', ובכך הרבה שלום וזכה לברית שלום!

כמוהו, פעל הגאון המפורסם בתורתו וקדושתו, רבי רפאל אלנקווה זצ"ל, (ראה קטע ראשון) שהיה חוליית זהב בשושלת הפז שראשה היה הגאון הקדוש רבי ישראל אלנקוה זצ"ל הי"ד, שעלה על מוקד קידוש ה' בפרהסיה בטוליטולא שבספרד, הוא ורבנו יהודה בן הרא"ש, וספר תורה עימהם, ה' יקום דמם!

נכדו של הקדוש רבי ישראל, היה הגאון המלוב"ן (המלומד בניסים) רבי אפרים אלנקוה זצ"ל, שעזוז נפלאותיו נודעו בשער בת רבים. במיוחד נפוץ סיפור רכיבתו על האריה. על גדולתו בתורה עומדים אנו מתוך ספרו הגדול "שער כבוד ה'".

גדול בתורה ובחסידות היה צאצאם, הגאון הקדוש והנערץ רבי רפאל אלנקוה זצ"ל שהיה רבה של סאלי ולאחר מכן הוכתר כרב הראשי לכל המערב הפנימי (מרוקו). הוא היה מייצג בגאון את היהודים בפני הרשויות, והשלטונות העניקו לו עיטור כבוד מיוחד על פעילותו.

פעם נמסר לו, שנערה יהודיה פרצה את גדרות הצניעות בכך שהעזה לגלות את זרועותיה ברבים. הוא קרא לאביה והורהו להזהירה באזהרה חמורה, אבל הנערה לא שעתה לדברים. אמר הרב: "אם כן, תישא בעונשה". ומיד פרחו פצעים נוראים בידיה, שהאדימו והתנפחו, וכל המשחות והתרופות לא עזרו במאום. או אז כיסתה הנערה את ידיה, ובאה עם אביה בבכיה ובהבטחה לנהוג בגדי הצניעות הנוהגים מדור דור. הרב העתיר להקב"ה, וידיה נרפאו כליל!

(מתוך הספר "וקראת לשבת עונג)

בסוד שיח
כשם שפרצופיהם שונים
כך דעותיהם שונות

עיצוב ועריכה גרפית:
גיל ויין עיצוב גרפי
אימייל. gilwein26@012.net.il

נשמח לקבל תגובות
והערות מהקוראים
בדואייל: besod@013net.net